

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та література

ОДЕСА
ОЛДІ+
2025

УДК 811.124'02(072)

Л242

Укладачі:

Л. А. Миронова, ст. викл. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

В. О. Ульянова, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

Рецензенти:

М. Д. Кириллова, к. філол. н., доц. кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Т. Л. Караваєва, к. філол. н., доц. кафедри іноземних мов професійного спрямування Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

*Рекомендовано до друку вченою радою
факультету романо-германської філології ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 10 від 26 червня 2025 р.*

Л242 **Латинська мова** : методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія спеціалізації 035.01 Українська мова та література / уклад.: Л. А. Миронова, В. О. Ульянова. – Одеса : ОЛДІ+, 2025. – 36 с.

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи містять граматичний матеріал, що охоплює різні аспекти латинської мови, додаткові завдання та практичні вправи з інструкціями, питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури, що допоможе здобувачам поглибити свої знання при вивченні латинської мови.

УДК 811.124'02(072)

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ФОНЕТИКА. ЧАСТИНИ МОВИ:	
ІМЕННИК, ПРИКМЕТНИК, ДІЄСЛОВО	5
Тема 1. Історія розвитку латинської мови. Фонетика	5
Тема 2. Частини мови. Іменник	9
Тема 3. Іменники I відміни	10
Тема 4. Дієслово в системі мови	11
Тема 5. Теперішній час дійсного способу активного стану	13
Тема 6. Іменники другої відміни	14
Тема 7. Прикметники першої групи	16
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МОРФОЛОГІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.	
СИСТЕМА ІНФЕКТА. СИСТЕМА ПЕРФЕКТА.....	18
Тема 8. Утворення теперішнього часу пасивного стану	18
Тема 9. Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів.....	20
Тема 10. Майбутній час недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів.....	21
Тема 11. Іменники III відміни	23
Тема 12. Прикметники другої групи	25
Тема 13. Іменники четвертої та п'ятої відмін.....	27
Тема 14. Чотири основні форми та три основи дієслова.....	30
Тема 15. Часи системи перфекта	31
Тема 16. Пасивний стан часів системи перфекта.....	33
Рекомендована література	35

ПЕРЕДМОВА

Метою курсу «Латинська мова» є визначення ролі латинської мови у процесі формування сучасних мов, ознайомлення здобувачів вищої освіти з основами її граматики, а також розширення їхнього лінгвістичного світогляду. Методичні рекомендації складено відповідно до робочої програми навчальної дисципліни «Латинська мова» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія, спеціалізацією 035.01 Українська мова та література.

Методичні рекомендації охоплюють теми, що містять теоретичний матеріал, практичні вправи, питання для самоконтролю та список рекомендованої літератури. Результатом вивчення навчальної дисципліни є набуття здобувачами навичок читання, перекладу й граматичного аналізу текстів, засвоєння основ граматики та найуживанішої латинської лексики як невід'ємної частини інтернаціонального словникового фонду.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ФОНЕТИКА. ЧАСТИНИ МОВИ: ІМЕННИК, ПРИКМЕТНИК, ДІЄСЛОВО

Тема 1. Історія розвитку латинської мови. Фонетика

Латинська мова – це мова латинів, що прийшли з півночі і поселилися в Римі та його околицях ще в доісторичні часи. Вона належить до індоєвропейської сім'ї мов. В стародавні часи латинська мова була мовою невеликої області на заході середньої Італії – Лаціуму. Головним містом Лація був Рим, тому і весь народ потім став називатись «римляни». Латинська мова була спочатку територіально обмежена Лацієм, в міру зростання Римської держави поширювалась на всю Італію і сусідні країни. Поступово підкоряючи сусідні племена, Рим поширив своє панування на всю територію Апеннінського півострова, а потім і на весь басейн Середземного моря. Наприкінці античної доби латинською мовою говорила половина населення Римської імперії. У східній частині імперії панівною була грецька мова. Ще в V – IV ст. до н.е. вся область поширення латинської мови не виходила за межі Лація. Але в III ст. до н.е. почався процес витіснення латинською мовою інших італійських мов, який в основному закінчився в I ст. до н.е. Отже, латинська мова в своєму розвитку пройшла довгий історичний шлях.

Розрізняють декілька періодів у розвитку латинської мови:

- 1) **архаїчний** (III ст. до н.е.), представником якого є комедіограф Плавт і творець латинського гекзаметру Енній.
- 2) **класичний** (I ст. до н.е. – початок I ст. н.е.). Мова цього періоду унормована Ціцероном і Цезарем, які керувались при доборі слів, побудові речень і періодів своїми естетичними та лінгвістичними поглядами. Найбільшої виразності ця мова досягла у творах Цицерона, Цезаря, Вергілія, Горація, Овідія.
- 3) **Післякласичний** (I ст. н.е. – II ст. н.е.) – Сенека, Тацит, Ювенал, Марціал, Апулей. Мова цього періоду своєрідна у виборі стилю, хоч норми

граматичної будови латинської мови не порушуються, проте мова стає більш штучною, книжною. Оскільки розквіт римської літератури припадає на I ст. до н.е. – I ст.н.е., мову цієї доби вважають зразковою.

4) Період пізньої латини (III – VI ст. н.е.) – це епоха пізньої імперії і виникнення, після її падіння, варварських держав. У творах цього часу спостерігаються морфологічні та синтаксичні явища, які були підготовкою в переході до нових романських мов.

Перед тим, як почати виконувати фонетичні завдання, рекомендується перевірити свої знання латинського алфавіту та правил вимови. Для полегшення запам'ятовування літер можна використовувати аналогії з алфавітом іноземної мови, яку ви вивчали раніше. Виконання завдання допоможе закріпити знання написання літер латинського алфавіту та їх назв, а також допоможе правильно розташувати слова в алфавітному порядку.

1. Розташувати слова в алфавітному порядку:

homo, ludus, quis, urbs, sacer, tabula, domus, corpus, matrimonium, imperator, nomen, populus, amīca, vita, sensus, extra, felix, barba, ritus, gracilis, Kalendae, zona, circus, elephantus, lumen, Xerxes, familia, senex, unguis, lingua, ángulus, ala, caecus, cor, urbs, pugna, stella, scribere, tutela, charta, beata, dormio, Romanus, Italia, otium, Iuno, humus, gaudium, mater, primus, oratio, lac, caput, terra, locus.

2. Для коректного виконання завдання варто пам'ятати про голосні звуки, яким відповідають букви a, e, i, o, u, y. Голосні літери a, e, o, u у латинській мові мають такий самий звук, що й відповідні голосні української мови. Літеру i вимовляють як [i]. Коли i розташована на початку слова перед голосним або на початку складу перед голосним, то її вимовляють як [й]. У мові є чотири дифтонги, тобто сполучення двох голосних, які вимовляються як один склад: ae, oe, au, eu.

Прочитати, пояснити вимову голосних і дифтонгів:

proelium, ego, ludus, ira, altus, audax, annus, unus, fatum, astrum, pars, aestas, mater, pater, finis, bene, mors, domus, aēr, praesidium, error, via, coepi, modus,

forum, opus, brevis, Roma, albus, amor, prohibeo, bonus, auxilium, labor, aequus, lar, dies, falsus, tempus, verbum, aurum, praeda, causa, aera, saecūlum, praemium.

3. Прочитати, звернути увагу на вимову літер c, g, h, x, z, пам'ятаючи про те, що серед приголосних лише звуки “c”, “s”, “z” є варіативними, а літера h передає завжди глухий звук г, на відміну від літери g:

exércitus, duco, cognosco, campus, óculus, amīcus, caecus, octo, cito, dico, contra, carcer, credo, cultūra, incognītus, dictātor, caelestis, civitas, collēga, Caesar, disciplīna, centum, argumentum, gladiātor, sanus, aspectus, visus, miser, usus, satis, solus, lux, exītus, sententia, exāmen, sensus, effectus, extra, falsus, index, exemplar, basis, senex, conspectus, cortex, dexter, extrēmus, experientia, exotīcus, simplex.

4. Прочитати, запам'ятати правила вимови буквосполучень ngu, qu, ti, su, де звернути особливу увагу на вимову літери u як v. Варто не плутати літери q і g в буквосполученнях qu та ngu. Також запам'ятати правила вимови буквосполучень у словах грецького походження. Для успішного виконання завдання радимо звернути увагу на те, що всі ці буквосполучення містять звук "h" наприкінці, який іноді може не вимовлятися:

antiquus, reliquiae, quis, quid, quattuor, Quirīnus, quinque, sanguis, bilinguis, angŭlus, suus, suavis, declamatio, sanguis, lingua, sublingualis, unguentum, imitatio, spatium, natio, expositio, gestio, sapientia, stultitia, ostium, vestio, Latium, quintus, liquor, quercus, mixtio, bestia, pulcher, schema, Aeschylus, aether, amphitheatrum, authentīcum, rhizōma, bibliothēca, chronologia, Chamomilla, metamorphōsis, charta, Christus, Thea, character, thesis, christiānus, rhetorīca, thesaurus, phosphōrus, Rhenus, archīvum, rhythmus, theca, rhombus, schola, phosphorus.

5. У латинській мові наголос у словах регулюється чіткими правилами, і щоб правильно його визначити, слід пам'ятати про поділ слів на склади. У латинській мові, як і в українській, кількість складів у слові відповідає кількості голосних звуків. Голосні можуть бути довгими або короткими, що позначається спеціальними позначками над літерами. На письмі довгота голосного звука позначається рисою, а короткість – дужкою. Важливою особливістю є те, що при визначенні наголосу потрібно аналізувати саме передостанній склад. Відлік

складів ведеться з кінця слова. Рахування складів з кінця в латинській мові для визначення наголосу є результатом історичного розвитку мови, особливостей її фонологічної системи (ваги складів), відносної стабільності морфологічних закінчень. Наголос ніколи не ставиться на останній склад.

Визначити довготу чи короткість другого складу, поставити і пояснити наголос: Auditorium, testamentum, stomachus, voluntas, gloria, collegium, fabŭla, complexus, expansio, sevĕrus, consultum, pontĭfex, clepsydra, thesaurus, concordia, vertebra, civĭtas, ornamentum, petitio, detraho, amoenus, exemplar, victoria, humānus, latebra, curricŭlum, metallum, oleum, labyrinthus, Olympia, extraho, voluntas, homo, genus, generatio, hortus, gratia, globus, historia, harmonia, ignorantia, Helvetii, Hellespontus, gloria, agonia, agnosco, agnus, gradatio, cohors, digressio, progressus, hospitium, fuga, simĭlis, amārus, numĕrus, exemplum, auditorium, testamentum, gloria, collegium, fabŭla, complexus, ornamentum, petitio, exemplar, victoria.

6. Прочитати імена древніх римлян:

Gaius Iulius Caesar, Marcus Tullius Cicĕro, Titus Maccius Plautus, Titus Lucretius Carus, Gaius Valerius Catullus, Quintus Horatius Flaccus, Publius Vergilius Maro, Publius Ovidius Naso, Porcius Cato Maior, Lucius Annaeus Senĕca, Marcus Valerius Martiālis, Gaius Plinius Secundus Minor, Publius Cornelius Scipio Africānus Maior, Gaius Sallustius Crispus, Publius Cornelius Tacĭtus, Decimus Iunius Iuvenālis.

7. Знайти в українській мові слова, які походять від латинських: manus (рука), antiquus (стародавній), humānus (людяний), separāre (відділяти), studĕre (прагнути), ocŭlus (око), numĕrus (число), nomen (назва), aqua (вода).

Питання для самоконтролю

1. Коли виникла латинська мова і як поділяється її історичний розвиток на періоди?
2. Які основні етапи розвитку латинської мови ви можете назвати? У чому полягають особливості кожного з них?
3. Які літери входять до складу латинської абетки? Як правильно вимовляються голосні літери та дифтонги?

4. Які особливості вимови приголосних літер у латинській мові слід враховувати?
5. Як вимовляються буквосполучення в латинській мові?
6. Що означають терміни “довгота” та “короткість” складів у латинській мові? Як визначити довготу складу?
7. Які основні правила поділу на склади та постановки наголосу в латинській мові?

Тема 2. Частини мови. Іменник

Для кращого засвоєння матеріалу рекомендується порівнювати латинські та українські іменники, їхні характеристики та категорії, оскільки вони мають багато спільного. Це сприятиме успішному виконанню вправ, аналізу граматичних форм та розумінню ролі іменників у мовній системі. Важливо пам'ятати, що в латинській мові іменники поділяються на п'ять відмін. Належність іменників до тієї чи іншої відміни визначають за закінченням родового відмінка однини. При відмінюванні відмінкові закінчення приєднуються до основи слова. Основу іменників визначають шляхом відкидання закінчення в Gen. sing.

1. Перекласти граматичні терміни: *accusatīvus singulāris*, *pluralia tantum*, *nomen substantīvum*, *genetīvus plurālis*, *declinatio tertia*, *genus masculīnum*, *ablatīvus pluralis*, *casus nominativus*.

2. Визначити відміну та основу іменників:

зразок: *charta*, ae, f – *declinatio prima* – *chart-*.

homo, īnis, m; *gladius*, ii, m; *vita*, ae, f; *cornu*, us, n; *liber*, bri, m; *aestas*, ātis, f; *fructus*, us, m; *canis*, is, m; *facies*, ei, f; *planta*, ae, f; *ritus*, us, m; *testis*, is, m; *gelu*, us, n; *lex*, legis, f; *flos*, floris, m; *caelum*, i, n.

Питання для самоконтролю

1. Які граматичні категорії має іменник у латинській мові? Як визначаються рід, число, відмінок і відміна?

2. Що таке словникова форма іменника? Як правильно записуються іменники у латинському словнику?
3. З якими прийменниками найчастіше вживаються латинські іменники (*in, cum, ex, de*) і з якими відмінками вони поєднуються?
4. Як здійснюється розподіл іменників у латинській мові на відміни? Які критерії лежать в основі цього поділу?
5. Як визначити основу латинського іменника? На прикладі поясніть алгоритм визначення.

Тема 3. Іменники I відміни

Вивчення граматики латинської мови неможливе без знання граматичних категорій іменників. Ці знання дають можливість орієнтуватись у структурі речення та правильному перекладі з латинської мови. Перед виконанням вправ радимо прочитати їх та виписати незнайомі слова. При роботі зі словником варто пам'ятати, що іменники записуються у двох формах: в Nom. sing., закінчення в Gen. sing., вказівки на рід іменника.

1. Прочитати, перекласти текст. Визначити форми іменників I відміни:

De Italia

Italia est magna peninsŭla Europae. Roma est in Italia. Italia est patria linguae Latīnae. Lingua Romae lingua Latīna est. Roma est patria litterārum. Incolae Italiae sunt nautae et agricolae. Nautae navīgant, familiae nautārum in ora maritīma vivunt. Incōlas Italiae terra fecunda alit. In terra agricolae laborant. Familiae agricolārum in casis parvis habitant. In Italia silvae magnae sunt. In silvis bestiae sunt, multae herbae et plantae sunt. Poētae natūram et terram fecundam Italiae laudant. Gloria victoriārum Romam ornat.

2. Розкрити дужки, поставити іменники у правильній формі, перекласти:

1) Italia est magna paeninsŭla (Eurōpa, ae, f). 2) Stellae (nauta, ae, m) viam monstrant. 3) In oris Siciliae (colonia, ae, f) Graeciae sunt. 4) Non semper (luna, ae, f) vidēmus. 5) Aethna est non procul ab (ora, ae, f) Siciliae. 6) Magistrae legēre et scribēre (discipŭla, ae,f) docent.

3. Написати слова, що походять в українській (англійській, німецькій, французькій, іспанській) мові від латинських слів: aqua, ае, f (вода); terra, ае, f (земля); patria, ае, f (батьківщина); herba, ае, f (трава); tabŭla, ае, f (дошка); littĕra, ае, f (буква); lingua, ае, f (мова); vita, ае, f (життя); planta, ае, f (рослина).

Питання для самоконтролю

1. За якими ознаками іменники поділяються на відміни в латинській мові? Скільки існує відмін і чим вони відрізняються?
2. Які характерні граматичні ознаки мають іменники I відміни? До якого роду вони переважно належать?
3. Як подаються іменники I відміни у словнику? Які елементи входять до словникової форми?
4. Як правильно відмінюються іменники I відміни в однині та множині?
5. Які відмінності мають іменники чоловічого та жіночого родів при відмінюванні?

Тема 4. Дієслово в системі мови

Перед виконанням завдання радимо закріпити основні положення теоретичного матеріалу: у латинській мові є чотири дієвідміни. Вихідною формою є неозначена форма дієслова (*infinitivus*). Інфінітиви теперішнього часу закінчуються на *-re*. Визначаємо приналежність дієслова до дієвідміни за голосним, який стоїть перед *-re*.

Щоб розрізняти дієслова II і III дієвідмін, треба звернути увагу на те, що у дієсловах II дієвідміни в неозначеній формі *ē* довге і наголошене. У словах III дієвідміни голосний *ĕ* короткий і наголос переходить на третій склад від кінця.

1. Визначити за формою інфінітива, до якої дієвідміни належить кожний із дієслів, написати його основу та першу особу однини теперішнього часу. Зразок: *accusāre*; *accusa-*; *accūso*.

Debĕre—бути повинним, *demonstrāre*—доводити, *citāre*—викликати свідків, *convenīre*—подавати позов, *amāre*—любити, *audīre*—слухати, *condĕre*—створювати, *credĕre*—вірити, *dicĕre*—говорити, *docĕre*—вчити, *errāre*—помилятися, *finīre*—

закінчувати, habēre—мати, legēre—читати, movēre—рухати, scribēre—писати, sentīre—відчувати, servīre—служити, vidēre—бачити, vincēre — перемогати.

2. Прочитати, поставити наголос у дієсловах та вказати дієвідміну: accusāre, audīre, interrogāre, ligītāre, dicēre, defendēre, iudicāre, facēre; audīmus, credīmus, accusāmus; audīte, scribīte, credīte, defendīte, accusāte; audio, accūso, iudico, interrogo, scribis, pugnare, tacēre, amāte, statuēre, dormīre, labora, crescit, servamus, spiro, silent, docent, ignoramus, crescēre, debēre, disponēre, erras, habent, dat, cogitāre, venīmus, volvēre, minuēre, muniunt, mittunt, curare, vidēte, vive, salvēte.

3. Перекласти речення українською мовою, зробити граматичний аналіз усіх слів, записати їх початкові форми. При перекладі форм наказового способу доречним буде використовувати лише форму 2-ї особи однини і 2-ї особи множини. Друга особа однини наказового способу утворюється відкиданням від неозначеної форми дієслова закінчення –re в усіх дієвідмінах. Друга особа множини наказового способу утворюється додаванням до основи інфекта закінчення-te (пор.: укр. розповідай-те!):

1. Bene labora! 2. Bene disce! 3. Audi, scribe, lege! 4. Audite, scribite, legite! 5. Vale! 6. Valet! 7. Vive valeque! 8. Nolite tacere! 9. Nolite credere! 10. Cede! 11. Noli venire! 12. Noli cedere! 13. Responde! 14. Respondete! 15. Nolite interrogare! 16. Festina lente. 17. Divide et impera! 18. Nota bene! (= NB!). 19. Noli tacere, si dicere debes. 20. Noli vetare: vetare non debes. 21. Responde, si interrogo. 22. Si interrogamus, respondete! 23. Nolite tacere, si respondere debetis. 24. Credite. 25. Bene facite, quod facitis. 26. Nolite venire! 27. Et tu, Brute, contra me! 28. Festina lente! 29. Fide, sed cui — vide.

Питання для самоконтролю

1. Які граматичні категорії притаманні латинському дієслову? Як вони проявляються у дієслівних формах?
2. За якими критеріями здійснюється поділ латинських дієслів на дієвідміни? Як визначити дієвідміну конкретного дієслова?
3. Яким чином визначається основа латинського дієслова? Яка форма використовується для цього?

4. Які елементи включає словникова форма латинського дієслова? Чому важливо знати її особливості?
5. Як правильно утворюються форми однини та множини наказового способу латинських дієслів? У чому полягає різниця між ними?
6. Як утворюється заперечна форма наказового способу в латинській мові? Які частки чи конструкції при цьому використовуються?

Тема 5. Теперішній час дійсного способу активного стану

Основним правилом для успішного виконання завдання є розуміння формули утворення теперішнього часу: основа дієслова + особові закінчення активного стану. У дієсловах першої, другої та четвертої дієвідмін особові закінчення приєднуються безпосередньо до основи інфекта. У дієсловах I дієвідміни у 1-й особі однини відбувається злиття кінцевої голосної основи –ā із особовим закінченням –o. У дієсловах III дієвідміни між основою і особовим закінченням вставляються короткі тематичні голосні. У дієсловах IV дієвідміни у 3-й особі множини між основою і особовим закінченням вставляється –y-.

1. Перекласти текст та проаналізувати форми дієслів, записати інфінітиви:

De deābus antiquis

Graecae et Romānae deae multae sunt. Diāna et Minerva clarae deae sunt. Diāna est silvārum dea et domīna. Silvae Diānam delectant. Dea saepe feras necat. Itaque sagittas tenet. Sed cervae Diānae gratae sunt. Diāna cervārum patrōna est et cervas a bestiis feris servat. Minerva dea pugnārum est. Minerva hastam et lorīcam habet. Minerva tunīca et palla amicta est, praeterea lorīcam et galeam gerit. Laevo umēro hastam sustinet. Dextra Minerva stilum, sinistra ceram tenet. Minerva quoque dea sapientiae est. Dea imprīmis magistris et discipūlis favet. Noctua et olea Minervae sacrae sunt. Femīnae Romānae deārum iram timent. Itaque saepe magnā cum curā aras Diānae et Minervae rosārum corōnis ornant. In Italiā multas deārum statuas antīquas etiam nunc sunt.

2. Перекласти крилаті вислови та по можливості вказати вказати їх авторів:

1. Amat victoria curam. 2. Vivere est militare. 3. Cogito, ergo sum. 4. Aquila non captat muscas. 5. Bis dat, qui cito dat. 6. Dum spiro — spero. 7. Haud otent errat fama. 8. Historia est magistra vitae. 9. Ibi victoria, ubi concordia. 10. Ira saepe causa iniuriae est. 11. Mala herba cito crescit. 12. Natura nihil facit frustra. 13. Non scholae, sed vitae discimus. 14. Patriam otenti amare et defendere debemus. 15. Pecunia non olet. 16. Qui non improbat, approbat. 17. Qui quaerit, reperit. 18. Schola viam scientiarum monstrat. 19. Scientia potentia est. 20. Tantum scimus, quantum memoria tenemus. 21. Victoria copiis gloriam praebet. 22. Matrimonia debent esse libera.

3. Визначити дієслівні форми: legit, legunt, legitis, lego, legere; laudas, laudare, laudo, laudat, laudant; servis, servitis, servire, servite, servio; tacemus, tacere, tacent, taceo, tacetis.

Питання для самоконтролю

1. Які закінчення характерні для дієслів I, II, III та IV відмін у теперішньому часі дійсного способу активного стану? Наведіть приклади.
2. Як визначається основа теперішнього часу латинських дієслів і чим вона відрізняється для кожної дієвідміни?
3. Поясніть особливості зміни дієслів третьої відміни у теперішньому часі активного стану. Які зміни відбуваються в основі?
4. Яким чином визначити особу та число дієслова у теперішньому часі? Яку роль відіграють закінчення в цьому процесі?

Тема 6. Іменники другої відміни

Опрацювання тексту завжди починається з того, що потрібно виписати всі незнайомі слова та з'ясувати їхнє значення за допомогою словника. Під час граматичного аналізу особливу увагу слід приділяти початковій формі іменників. Важливо пам'ятати, що рід іменників у латинській та українській мовах часто не збігається. Відмінкові закінчення іменників середнього роду

такі ж, як і для чоловічого роду, крім двох відмінків -Nom. і Acc. sing.і plur.; для цих відмінків вступає в дію правило середнього роду.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз 1, 2, 4, 5 та 8 речень:

De Aesculapio

Apud Graecos multi clari medīci sunt. Primus Graecōrum medicus Aesculapius est, vir doctus, perītus et ingeniōsus. Postea Aesculapius medicōrum deus est. Medīci Aesculapio gallos immōlant. Multa templa Graecōrum Aesculapio sacra sunt. Tempa Aesculapii plerumque in lucis sunt, luci quoque deo sacri sunt. Medīci Graecōrum apud templa domicilia habent. Virum aegrōtum medīci in templō ponēre solent. Cum aegrōtus dormit, deus ei (йому) in somno medicīnam demonstrat. Aegrōtus somnum medīcis narrat et medīci remedium designant. Si convalescit aegrōtus, morbum suum et remedium in tabūla inscribit et muro templi ponit. Ita gratias deo agit.

2. Прочитати, зробити переклад та граматичний розбір всіх слів:

De metallis

Aurum, argentum, ferrum metalla sunt. Metalla sunt in terra. Multi fluvii auro abundant. Ferrum est metallum necessarium. Aurum et argentum apud popūlos magnum pretium habent. E ferro duro popūli instrumenta varia parant.

3. Визначити граматичні категорії іменників, перекласти українською мовою: Romanōrum, templa, amīcis, castrum, puerōrum, dei, in oppīdō, ex libris, patrōno, popūle, verbis, domīnum, magistro, virō, mali.

4. Визначити, які українські слова походять від латинських іменників II відміни: calendarium, candidātus, circus, compromissum, decretum, secretum, triumphus, humus, elementum, fundamentum, instrumentum, minister, momentum.

Питання для самоконтролю

1. Які характерні закінчення мають іменники II відміни в називному відмінку однини для чоловічого та середнього роду? Наведіть приклади.
2. Як змінюються іменники II відміни за відмінками в однині та множині?
3. Які особливості має відмінювання іменників II відміни середнього роду порівняно з чоловічим?

4. До якої відміни належать латинські іменники з основою на -er, і які є особливості їх відмінювання?
5. Як визначити рід іменника II відміни та чому це важливо для правильного вживання форм у реченні?

Тема 7. Прикметники першої групи

При перекладі текстів необхідно враховувати, що прикметник в реченні завжди є узгодженим означенням. Він узгоджується з іменником, до якого відноситься, в роді, числі та відмінку, тобто ці характеристики прикметника залежать від іменника.

Для того, щоб узгодити прикметник з іменником, потрібно дотримуватись такої послідовності дій :

- 1) визначити граматичні форми (відмінок, число) іменника;
- 2) визначити за словниковою формою рід іменника;
- 3) із словникової форми прикметника підібрати відповідну форму роду;
- 4) узгодити прикметник з іменником у роді, числі, відмінку;
- 5) перекласти словосполучення латинською мовою, поставивши на перше місце іменник.

Як прикметники I-II відмін відмінюються присвійні займенники (pronomīna possessīva):

meus, mea, meum – мій, моя, моє

tuus, tua, tuum – твій, твоя, твоє

suus, sua, suum – свій, своя, своє

noster, nostra, nostrum – наш, наша, наше

vester, vestra, vestrum – ваш, ваша, ваше

N.B.! meus – V.s. – mi.

1. Прочитати, перекласти та проаналізувати прикметник, записати їх початкові форми:

De vera amicitia

Veri amīci semper sunt rari. Amicitia bonōrum firma et certa est. Amīcus amīco carus est. Amicitia vitam humānam multis bonis ornat. Amīci probi amīcis exempla industriae et diligentiae sunt. Amicitia improbōrum amicōrum non certa est. Exempla mala saepe causae malōrum magnōrum et vitiōrum multōrum sunt. Via vitiōrum est lata. Divitiae stultis viris periculōsae sunt. Divitiae magnae curas magnas et pericūla multa parant. In pericūlis amīci veri praesidium firmum sunt.

2. Прочитати, перекласти текст, виписати прикметники та визначити їх граматичні форми, вказати словникові форми:

De Graecōrum et Romanōrum deis

Graeci et Romāni antīqui non unum deum, ut Christiāni, sed multos deos deasque colunt. Primus in numēro deōrum et maxīmus Iuppīter, filius Saturni et Rheae, est. Locus, ubi Iuppīter sedet et mundi imperium tenet, est Olympus altus, stellis vicīnus. Inde deus deōrum, domīnus caeli et mundi tonat et fulmīnat: equi rapīdi dei per totum mundum volant. Si clipeo quatit, ventos et procellas in terram mittit. Idem gratiā suā natūram tranquillat.

3. Прочитати, зробити переклад та граматичний розбір всіх слів:

De amicitia lupi fabula

Asīnus aegrotus est. Filium parvum habet. Filius in stabūlo aegrotum curat. Stabūlum clausum est. Ad aegrotum asīnum properant lupi et stabūlo appropinquant. Unus e lupis clamat: “Aperi, mi aselle ! Amīci tui appropinquant”. Filius lupis respondet: “Amicōrum verba blanda audio, sed lupos improbos video”.

Питання для самоконтролю

1. Які особливості мають прикметники I–II відміни за родами, і як вони узгоджуються з іменниками в реченні?
2. Як змінюються прикметники I–II відміни за відмінками в однині та множині?
3. Чому прикметники мають три закінчення у словниковій формі?
4. Поясніть, як визначити правильне закінчення прикметника в залежності від роду, числа та відмінка іменника, з яким він узгоджується.
5. Як визначити основу прикметників I–II відмін?

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. МОРФОЛОГІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ. СИСТЕМА ІНФЕКТА. СИСТЕМА ПЕРФЕКТА

Тема 8. Утворення теперішнього часу пасивного стану

На відміну від української мови форми пасивного стану в латинській мові вживаються значно частіше. Зазвичай пасивний стан з'являється і в тих випадках, коли, на наш погляд, там був би доречним активний стан. Тому на переклад дієслів у пасивному стані потрібно звертати особливу увагу, використовуючи частку– ся чи безособові форми дієслова.

У реченні з формами дієслова у пасивному стані дійова особа – виконавець дії, стоїть у відмінку Ablativus з прийменником a (ab); знаряддя, за допомогою якого виконується дія – у тому ж відмінку без прийменника. При утворенні пасивного стану зберігаються всі особливості, які мають дієслова у активному стані, тобто, сполучні голосні ставимо за загальним правилом.

1. Прочитати та перекласти текст, виписати дієслова у пасивному стані, зробити їх граматичний аналіз:

De Thesēo et Ariadna

In insula Creta, ubi regnat Minos, Daedālus labyrinthum magnum aedificat. Labyrinthus a saevō monstrō Minotaurō custodītur. Aegēus, rex Attīcae, tribūtum pendet in Cretam. Septem pueros et puellas mittēre debet ad victīmas monstro. Misēri a Minotaurō statim devorantur. Thesēus, filius Aegēi, proponat sibi bestiam necāre et patriam ab horrīda poena liberāre. Itaque cum sociis suis in Cretam advēnit. Ibi Ariadna, filia Minois, adiuvāre eum (йому) constituit atque filum longum et gladium mirum donat. In labyrinthō Thesēus alligat filum ad portam et ita certa via servātur. Gladio miro Minotaurum necat. Theseus fili auxilio ex labyrinthō venit.

2. Прочитати та перекласти текст, виписати дієслова у пасивному стані, зробити їх граматичний аналіз:

Perseus et Andromeda

Perseus trans Aethiopiam volat. Caput Medusae in sacco iacit. Sanguis in terram cadit et guttae in vipēras nigras mutantur. Subito iuvēnis puellam apud saxum videt clamatque: “Cur in vincūlis in ora stas?” Andromeda Perseo respondet: “Draco ingens a deis ma rīnis aliquoties in terram nostram mittitur. Pater meus rex Aethiopiae est. Andromeda vocor. Hodie pater debet me monstro immolāre. Nullo alio modo a tanto malo liberāri possumus. Specta, draco iam ex aqua assurgit”. Perseus clamat: “Noli tim ēre, Andromeda, sed averte oculos tuos!” – Medusam beluae ostendit. Draco statim in statuam convertitur.

3. Замінити активну конструкцію на пасивну та перекласти речення рідною мовою:

- Agricolae agrum colunt.
- Fluvius silvam cingit.
- Stellae viam monstrant.
- Discipulus libros legit.
- Romāni Gallos superābant.
- Silvae et agri terram ornant.

4. Утворити третю особу однини і множини теперішнього часу дійсного способу активного і пасивного стану:

formāre, dignoscēre, audīre, miscēre, cognoscēre, servāre, determināre, describēre, conservāre, vestīre, tegēre, munīre, natāre, patēre, gerēre, fructificāre, florēre, finīre, crescēre, emittēre, ornāre.

Питання для самоконтролю.

1. Які особові закінчення пасивного стану для дієслів у теперішньому часі в латинській мові?
2. Чим відрізняються форми теперішнього часу пасивного стану від форм активного стану?
3. Який відмінок використовується для позначення особи, що виконує дію при пасивному дієслові?
4. Поясніть відмінність між вживанням *ablativus auctoris* і *ablativus instrumenti*.

5. У якому відмінку стоїть підмет у реченнях із дієсловами пасивного стану, і як це впливає на побудову речення в латинській мові?

Тема 9. Минулий час недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів

Латинське дієслово у минулому часі змінюється за особами і числами, так само, як і в теперішньому. Часові форми недоконаного виду активного та пасивного станів утворюються за допомогою суфіксів -ba- для I та II дієвідмін, -eba- – для III та IV. Завжди варто пам'ятати про додавання до основи дієслова особових закінчень.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх дієслів, виписати початкові форми:

De Latio

Latium in Italiam erat. Latium patria linguae latinae erat. Multi incolae Italiae agricolae erant. Incolae insularum erant nautae. Nautae terras alienas visitant. Nautae periti pericula vitare sciunt. Terra Italiae fecunda et agriculturae idonea erat. Itaque Romani agriculturae studebant.

Antiqui Romani et Graeci bella gerebant, terras populorum vicinorum invadebant, incolas interficiebant, victos premebant.

2. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх дієслів, виписати початкові форми:

De deis antiquis

Romani antiqui multos deos colebant: Neptunum, Mercurium, Proserpinam, Vestam. Neptunus dominus Oceani et fluviorum erat. In Oceano habitabat. Nautae ei equos et tauros immolabant. Mercurius deus mercaturae erat. Dei inferorum erant Pluto et Proserpina. Suis deis Romani multis in locis templa aedificabant et sacrificabant. Vesta erat dea focorum, domesticorum. Templa eius erant rotunda.

3. Прочитати та перекласти текст, виписати дієслова, зробити їх граматичний аналіз:

De Mercurio

Mercurius deus Maiae filius erat. Primum Mercurius a Romanis et Graecis pro deo commercii colebatur. Deinde, ut a Graecis, deorum nuntius et minister numerabatur. Mercurius iussa deorum incolis nuntiabat et animos mortuorum ad inferos deducebat. Saepe igitur modo in Olympo, modo in terrā, modo apud inferos erat. Praeterea Mercurius erat deus eloquentiae; itaque Graeci et Romani Mercurio linguas bestiarum sacrificabant. Simulacra Mercurii in foris oppidorum et in viis et in triviis erant.

Питання для самоконтролю

1. Як утворюється *imperfectum* (минулий час недоконаного виду) дійсного способу активного стану для дієслів усіх чотирьох дієвідмін у латинській мові?
2. Які типові часові суфікси використовуються для активного стану?
3. Як утворюються форми *imperfectum* дійсного способу пасивного стану?
4. Які закінчення використовуються для утворення минулого часу недоконаного виду і як вони поєднуються з часовим суфіксом?
5. У чому полягає семантична різниця між вживанням *imperfectum* активного та пасивного станів у латинських реченнях?

Тема 10. Майбутній час недоконаного виду дійсного способу активного та пасивного станів

Особливість латинського *Futurum I* (активний та пасивний стан) полягає в його здатності передавати значення як недоконаного, так і доконаного виду майбутнього часу в українській мові. Тому для точного перекладу завжди потрібно звертати увагу на контекст. Цей час утворюється додаванням до основи інфекта суфіксів: – *b* - для дієслів I та II дієвідмін, – *ā* - для 1 ос.одн. та – *e* – для всіх інших осіб дієслів III та IV дієвідмін та особових закінчень активного та пасивного станів. Причому дієслова I та II дієвідмін набувають особливостей відмінювання дієслів III дієвідміни теперішнього часу, тобто мають між основою та закінченням з'єднувальні голосні – *ī* – та – *u*.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників, прикметників дієслів, виписати їх початкові форми:

De perfidia Falisci

Olim bellum erat inter Romam et Falerios, oppidum Romae proximum, et Romani ante Falerios castra habebant. Pueri Faliscorum in bello extra oppidum se exercabant. Aliquando Faliscus cum pueris in castra Romana intrat et Romanis dicit: "Frustra oppidum nostrum oppugnabitis: non armis, sed dolo incolas superabitis. Videtis pueros istos, eos vobis mando, ita Romanis victoriam parabo!" Sed Romani respondent: "Contra viros arma habemus, nunquam contra pueros capiemus. Pueros domum remittemus, te puniemus".

2. Прочитати текст, перекласти речення та зробити граматичний аналіз дієслів, вказати їх початкові форми:

Aetas aurea redditur (Vergilius)

Nunc aetas magna atque nova incipit. Puer nascitur ac gens aurea venit. Mundus metū gravī liberabitur. Puer ille deōrum vitam accipiet deosque vidēbat et ipse videbitur ab illis. Mundum virtutibus antiquis reget. Simul atque laudes et facta parentis legere et virtutem scire poterit, agri beati fructus dulces hominibus omnibus parabunt. Remanebunt tamen pauca scelera. Homines mare navibus temptabunt et urbes muris cingent. Erunt etiam altera bella, atque iterum Troiam Achilles magnus mittetur. Ubi autem aetas fortis hunc puerum virum faciet, maria relinquentur a vectoribus, nec nautae pecuniae causā merces mutabunt. Agricola robustus tauros iugo liberabit; non rastris humus tangetur; omnis terra omnia feret.

3. Прочитати крилаті фрази та перекласти їх рідною мовою:

1. Bene dignoscitur, bene curatur. 2. Citius venit periculum, cum contemnitur. 3. Diabolus non est tam ater, ac pingitur. 4. Ferrum ferro acuitur. 5. Malo alieno saepe docemur. 6. Nunquam periculum sine periculo vincitur. 7. Si vis amari, ama! 8. Qui seminat mala, metet mala. 9. Clavus clavo pellitur. 10. Tertium non datur. 11. Contra factum non datur argumentum. 12. Nemo debet bis puniri pro uno delicto. 13. Salutamus et salutabimur. 14. Ut salutas, ita salutaberis. 15. Verum amicum pecunia

non parābis. 16. Donec eris felix, multos numerabis amicos, cum fortuna perit, nullus amicus erit.

4. Визначити граматичні форми поданих дієслів, перекласти:

Зразок виконання: oppugnābant – 3 ос.мн. Imp ind.act., oppugno 1 – вони билися; colēbam, orābis, prohibēbo, capiētis, tradēbat, dicebāmus, dabit, eram, puniētis, eris, educabāmus, rapies, vetabāmus, custodiet, cognoscēbam, defendebātis, nesciēbat, tegēbis, invenies, erīmus, laborābo, tacēbas, respondēbat, narrābītis, negābas.

5. Прочитати та запам'ятати латинські прислів'я:

- 1) Ut salutas, ita salutaberis. – Як ти вітаєш, так і тебе будуть вітати.
- 2) Qui seminat mala, metet mala. – Хто сіє зло – зло жатиме.
- 3) Verum amicum pecunia non parabis. – Справжнього друга за гроші не купиш.
- 4) Pulsate et aperietur vobis. – Стукайте, і вам відчинять.
- 5) Unum castigabis, centum emendabis. – Одного покараєш – сотню виправиш.

Питання для самоконтролю

1. Як утворюється futurum I (майбутній час недоконаного виду) дійсного способу активного стану для дієслів I та II дієвідмін у латинській мові?
2. Які особливості утворення майбутнього часу активного стану для дієслів III та IV дієвідмін? Чим вони відрізняються від I та II дієвідмін?
3. Як утворюються форми futurum I дійсного способу пасивного стану для дієслів різних дієвідмін?
4. Які сполучні голосні використовуються при утворенні майбутнього часу?
5. Як змінюється значення дієслова у futurum I активного та пасивного станів залежно від стану?

Тема 11. Іменники III відміни

Для успішного перекладу та граматичного аналізу текстів необхідно спочатку ознайомитися з класифікацією іменників та навчитися визначати їх початкову форму. До третьої відміни належать іменники всіх трьох родів, які в Gen.sing. закінчуються на -is. Як правило, основа в Nom.sing. непомітна і

проступає лише у наступному відмінку, тобто в Gen.sing. Тому у словниках закінчення Gen.sing. часто подається з останнім складом основи.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників, виписати їх початкові форми:

De Apollīne

Apollo a Graecis et Romānis frater Dianae putātur. Apollīnis et Dianae pater erat Iuppīter, mater – Latōna. Apollīnis in tutēla erant poētae. Comītes Apollīnis erant Musae. Poētae antīqui Apollīnem Musārum ducem, poētārum patrem, carmīnum auctōrem, medicīnae inventōrem nomīnant. Apollīni oracūlum Delphīcum sacrum erat. Ibi deus hominībus per Pythiam et sacerdōtes futūra nuntiābat. Sacerdōtes Delphīci erant custōdes fidi Apollīnis templi. Pariētes templi Delphīci multis donis ornabantur.

2. Перекласти текст українською мовою, виписати іменники, зробити граматичний аналіз та вказати початкові форми:

De Iove

Iuppīter domīnus caeli et terrae putabātur. Poētae Graeci Iovem patrem deōrum hominumque vocābant. Et dei et homīnes Iovem timēbant. Iuppīter in Olympo habitābat et cum fratrībus mundum gubernābat. Inde deus tonābat et fulminābat. Equi rapīdi Iovis per totum mundum volābant. Si deus clipeo quatebat, ventos et procellas in terram mittebat. Idem gratiā suā natūrā tranquillat. In tutēla Iovis praecipue reges erant. Iuppīter auctor erat legum humanārum. Fratres Iovis erant Neptūnus et Pluto, sorōres Iuno, Ceres, Vesta. Bestiae nonnullae deis sacrae erant, ut aquīla Iovi, pavo Iunōni, equus Neptūno. Ex arborībus oliva Minervae sacra erat, Apollīni laurus, Plutōni cupressus.

3. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників, виписати їх початкові форми:

De mari

Mare altum est plenum piscium et aliorum animalium. In mari alto sunt multa et varia genera animalium. Maria habent litora, flumina ripas. In litoribus marium multae sunt aves. In maria magna et multa flumina influunt. Hominibus utilitāti agri

et maria parent. Natura marium varia est: alia maria frigida, alia calida sunt. Multa maria Graecis et Romānis ignota erant. Deus fluminum et marium erat Neptūnus.

Питання для самоконтролю.

1. Які характерні особливості іменників III відміни в латинській мові щодо роду та закінчення в називному відмінку однини?
2. Як визначити основу іменника III відміни, та чому це важливо для правильного відмінювання?
3. Які відмінності у відмінюванні іменників III відміни чоловічого/жіночого роду і середнього роду?
4. Що таке рівноскладові та нерівноскладові іменники III відміни? Як це впливає на їх відмінювання?
5. Які особливості мають іменники III відміни з основою на два та більше приголосних?
6. Які існують винятки або труднощі у відмінюванні іменників III відміни, пов'язані з чергуванням звуків чи зміною основи?

Тема 12. Прикметники другої групи

При запису початкових форм прикметників, які вживаються у текстах, врахувати те, що до цієї групи належать прикметники трьох, двох і одного закінчень усіх трьох родів. Прикметники одного закінчення мають спільну форму для всіх трьох родів.

За формою називного відмінка однини визначити основу прикметників одного закінчення неможливо, тому у словнику вони подаються, як і іменники, у формах називного і родового відмінків однини. Прикметники узгоджуються з іменниками в роді, числі та відмінку та ставляться після іменників.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх прикметників, виписати їх початкові форми:

De Mario et Sulla

Marius et Sulla, viri genēre et ingenio dissimīles, sed pares gloriae cupiditāte, auctores belli civīlis Romanōrum erant. Gaius Marius, humīli loco natus, vir erat animo aspēro et crudēli, rudis litterārum, sed insigni robore corpōris et belli perītus. Sulla, nobili natus, forti et audāci animo egregiaque cognitione Romanorum et Graecorum litterārum imbūtus erat.

Romae tum gravia et tristia tempora erant. Milites Marii Romam quasi hostīlem urbem tractābant, cives nobiles necābant, omnia ferro ignique vastābant. Postea Sulla urbem occupāvit.

2. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників та прикметників. Виписати словникові форми:

De Amōre

Amor deus amōris est, Martis et Venēris filius, uxōrem autem habet Psycheam. Hoc verbo Graeci anīmam significant. Olim femīna mortālis erat. Diu coniugem suum toto orbi terrārum quaerēbat nec invenīre potērat. Sed nunc dea est caelestis et in caelo semper laeti convivunt. Homīnes Amōrem pulcherrīmum nec non horribīlem putant, in manībus semper sagittas tenentem. Inter terram et caelum volat et in viros feminasque sagittas suas mittit. Iuppīter ipse, deus maxīmus, potentiam Amōris timet. Tres autem deae pudicitiae, – Minerva, Vesta, Diana , – imperio Amōris non parent. Saepe homīnes Amōrem adulescentem formōsum fingunt, sed non raro Amor puer parvūlus cum alis pingitur. Hesiōdus autem poēta Amōrem non in iuvenībus, sed in primis antiquissimisque deis numērat.

3. Прочитати крилаті вислови та перекласти їх рідною мовою:

1. Similis simili gaudet. 2. Vita brevis, ars longa. 3. Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla. 4. Nemo nascitur artifex. 5. Nomen est omen! 6. Fortes fortūna adiuvat. 7. Sero venientibus ossa . 8. Vox clamantis in deserto. 9. Sero venientes, male sedentes. 10. Labor et patientia omnia vincunt. 11. Omnium malorum stultitia est mater. 12. Non omnis homo felix putātur. 13. Primus inter pares. 14. Sol omnibus lucet. 15. Tempore felīci multi numerantur amīci. 16. Velox consilium sequitur poenitentia. 17. Varium et mutabile semper femina . 18. Simplex veritātis oratio est. 19. Omne initium difficile est. 20. Maximum remedium irae mora est.

4. Узгодити іменник з прикметником, утворити словосполучення та поставити їх у такі відмінки: Acc. та Abl. Sing., Nom. та Gen. Plur.:

- chamomilla, ae, f (ромашка), campester, tris, tre (польовий);
- eques, itis, m (вершник), fortis, e;
- pugna, ae, f (битва), acer, cris, cre (жорстокий);
- miles, itis, m, audax, ācis;
- tempus, oris, n, felix, īcis.

Питання для самоконтролю.

1. Які типи прикметників належать до III відміни в латинській мові?
2. У чому полягає різниця між прикметниками з трьома, двома та одним закінченням у словниковій формі?
3. Як змінюються прикметники III відміни за родами, відмінками та числами?
4. Які особливості мають форми прикметників III відміни середнього роду порівняно з чоловічим і жіночим?
5. Як прикметники III відміни узгоджуються з іменниками різних відмін?

Тема 13. Іменники четвертої та п'ятої відмін

Під час роботи з текстами важливо вміти розрізняти іменники четвертої та другої відмін, оскільки вони мають однакове закінчення -us в називному відмінку однини чоловічого роду. Для цього в латинській мові використовується родовий відмінок однини, форми якого відрізняються в усіх відмінах. До IV відміни належать іменники чоловічого роду, які в Nom. sing, закінчуються на –us і середнього роду на -u. Родовий відмінок обох родів має закінчення –us. Парадигма іменників середнього роду є дуже простою, в усіх відмінках однини (крім родового) вони мають закінчення – u. Це ускладнює визначення форми іменника. Контекст та переклад грають вирішальну роль. Зазвичай, розпізнавання у реченнях іменників V відміни не викликає труднощів, оскільки іменників цієї відміни небагато. Більшість із них позначає абстрактні поняття і

тому або взагалі не має форм множини, або має тільки Nom., Acc.pl. Тільки слова *diēs, rēs* вживаються в усіх відмінках обох чисел; всі інші іменники відмінюються в однині, а в множині мають називний і знахідний відмінки.

1. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний аналіз усіх іменників та дієслів. Виписати їх словникові форми:

De domo Romāna

Primo Romāni in casis parvis habitābant. Postea magnificas domos sibi aedificābant. Domus Romāna aliter aedificabātur atque nostra. Domus Romanōrum non multas et parvas fenestras habēbant, sed magnam lacūnam in medio tecti. Cisterna aquam imbrium colligēbat. Ante ianuam erat vestibūlum, post ianuam ostium cum cella ostiarii. Ex ostio introitus erat in magnum et latum atrium, ubi servi et amīci mane domīnum salutābant et familia interdū habitābat. Atrium foraminē tecti illustrabātur. Erat in atrio focus, locus sacer, ubi tota familia deis domesticis sacrificābat. Atrium ornamebātur simulacris avōrum, e cera factis, columnae tectum portābant. Circum atrium erant cubicūla et triclinia, ubi cenābant, et cellae servōrum. Alia pars domus tablinum erat, ubi bibliothēca collocabātur. Post domum saepe hortus erat.

2. Перекласти текст українською мовою, зробити граматичний аналіз та вказати початкові форми:

De pugna Marathonica

In magno pericūlo olim res publica Atheniensium erat. Nam Persae cum magno exercitu in Atticam invadebant. Exercitus Atheniensium parvus erat, duces autem periti erant. Concordia Graecorum admirabilis erat. Apud Marathonem planities erat ibique Athenienses contra copias Persarum pugnabant. Initio diei in media acie Persae, in cornibus autem aciei Graeci victores fuerunt, meridie victoria Graecorum certa erat. Prudentia Miltiadis et fortitudo militum rem publicam Atheniensium a pernicie servabant.

3. Перекласти та запам'ятати крилаті вислови :

1. A casu ad casum. 2. Omni casu. 3. Domus magna – magna cura. 4. Domus propria – domus optima. 5. Lapsus calami. Lapsus linguae. Lapsus memoriae. 6. Facile

dictu, difficile factu. 7. Incredibile visu. 8. Horribile auditu. 9. Larga manu. 10. Manu propria. 11. Utitur manu sinistra. 12. Manus manum lavat. 13. Opēra manus demonstrant. 14. E cantu cognoscitur avis. 15. E fructu arbor cognoscitur. 16. Litterarum radīces amārae, fructus dulces. 17. Usus magister optimus est. 18. Contra spem spero. 19. Amīcus certus in re incerta cernitur. 20. Amīcus verus cognoscitur: amore, more, ore, re. 21. Amīcus Plato, sed magis amīca veritas. 22. Dies diem docet. 23. Nulla dies sine linea. 24. Est modus in rebus. 25. In legibus fundamentum rei publicae. 26. Mare verborum, gutta rerum. 27. Suum cuique rei tempus. 28. Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.

4. Провідміняти та перекласти українською мовою словосполучення: saltus altus, usus optīmus, motus secūrus, gustus perfectus, conflictus magnus, dies festus, res publicā, cantus pulcher.

II. Визначити граматичні форми іменників, перекласти:

motū, casum, defectuum, fidem, actībus, spe, aciem, contractum, rei, diem, effectībus, cornua, auditū, processum, usui, domuum, rebus, manum, meridiēi.

5. Прочитати філософські роздуми Сенеки, перекласти та зробити граматичний аналіз усіх слів:

De mutatiōne rerum

Nemo nostrum idem in senectūte, qui erat iuvēnis. Nemo est mane, qui erat pridie. Corpōra nostra flumīnis more rapiuntur: quidquid vides, currit cum tempore, nihil ex his, quae vidēmus, manet. Hoc est, quod ait Heraclītus: «In idem flumen bis non descendīmus». Manet idem flumīnis nomen, aqua transmissa est (Senēca).

Питання для самоконтролю.

1. Які закінчення мають іменники IV відміни в однині та множині?
2. У чому полягають відмінності між іменниками IV відміни чоловічого та середнього роду?
3. Які характерні ознаки має V відміна іменників у латинській мові?
4. Які особливості має іменник *dies, diei* (день)?
5. Як правильно визначити, до якої відміни належить іменник – IV чи V, за його формами у словнику? На що слід звертати увагу?

Тема 14. Чотири основні форми та три основи дієслова

У латинських словниках дієслова записуються у чотирьох формах:

1. І особа однини *praesens indicatīvi actīvi*, яка завжди закінчується на *o*.
2. І особа однини *Perfectum indicatīvi actīvi*, яка завжди закінчується на *i*.
3. *Supīnum* (супін – це віддієслівний іменник), що закінчується на *–um*.
4. *Infinitīvus* (подається у словниках скорочено, а саме: закінчення з попередньою голосною основи у 1, 2, 4 дієвідмінах, а у 3 – *й* – *ēre*).

Всі похідні форми латинських дієслів утворюються від трьох основ:

- основи *praesentis* (теперішнього часу),
- основи *perfecti* (минулого часу),
- основи *supīni* (супіна).

Усі часи системи перфекта утворюють активний стан від основи перфекта, яку знаходять, відкидаючи від І особи однини перфекта закінчення – *i*.

1. У наступних дієсловах пояснити спосіб утворення перфектної основи та провідміняти їх у *perfectum indicatīvi actīvi*: *incipio*, *cēpi*, *septum*, *ēre*; *dono*, *āvi*, *ātum*, *āre*; *certo*, *āvi*, *ātum*, *āre*; *deleo*, *ēvi*, *ētum*, *ēre*; *promitto*, *mīsi*, *missum*, *ēre*.

2. Запам'ятати 4 основні форми дієслів з різними видами перфекта:

- *cogito*, *āvi*, *ātum*, *āre* – думати
- *credo*, *dīdi*, *dītum*, *ēre* – вірити
- *noto*, *āvi*, *ātum*, *āre* – зауважувати, звертати увагу
- *dico*, *dixi*, *dictum*, *ēre* – говорити
- *divido*, *divīsi*, *divīsum*, *ēre* – ділити
- *do*, *dedi*, *datum*, *āre* – давати
- *doceo*, *ui*, *ctum*, *ēre* – навчати
- *impēro*, *āvi*, *ātum*, *āre* – наказувати
- *labōro*, *āvi*, *ātum*, *āre* – працювати
- *clamo*, *āvi*, *ātum*, *āre* – кричати
- *salveo*, *ēre*, – , – бути здоровим
- *scribo*, *scripsi*, *scriptum*, *ēre* – писати

- spero, āvi, ātum, āre— сподіватися
- taceo, ui, cītum, ēre— мовчати
- valeo, ui, ĭtum, ēre— бути здоровим, мати силу
- veto, ui, ĭtum, āre— забороняти
- video, vidi, visum, ēre— бачити
- vivo, vixi, victum, ēre— жити.

Питання для самоконтролю.

1. Які чотири основні форми латинського дієслова подаються у словнику?
2. Як на основі чотирьох форм визначити, до якої дієвідміни належить дієслово?
3. Які три основи виділяють у латинському дієслові?
4. Для утворення яких граматичних форм використовуються три основи?
5. Чому важливо знати всі чотири основні форми дієслова при вивченні латинської мови? Як це допомагає у перекладі та відмінюванні дієслів?

Тема 15. Часи системи перфекта

Perfectum indicativi activi утворюється шляхом додавання до основи перфекта особових закінчень перфекта:

singulāris	plurālis
1. – i	- ĭmus
2. – isti	- istis
3. – it	- ěrunt

Plusquamperfectum indicativi activi означає минулу дію, передуючу іншій минулій дії. Утворюється додаванням до основи перфекта суфікса – ěra- і особових закінчень активного стану:

- m	- mus
- s	- tis
- t	- nt

Futurum II indicativi activi утворюється шляхом додавання до основи перфекта суфікса – ěri- (в I особі однини – суфікс –er-) і особових закінчень активного стану:

- o	- mus
-s	- tis
- t	- nt

1. Проаналізувати дієслівні форми:

invitavērunt, constituērat, donāvit, devoravērant, crescēbas, negavēram, tolerābat, iactāvit, promīsit, sum, incipitur, tradidi, erimus, superābat, paravērunt, contendēbant, nobilitavērunt, fuit, lavat, spero, cognoscitur, docet, crescunt, tacēre, cernitur, dilabuntur.

2. Від поданих дієслів утворити форми 3 особу однини та множини Perfectum, Plusquamperfectum та Futurum II indicativi activi:

alligo, āvi, ātum, āre; capio, cēpi, captum, ěre; devoro, āvi, ātum, āre; inscribo, psi, ptum, ěre; mereo, ui, ritum, ěre.

3. Прочитати, перекласти та зробити граматичний розбір тексту:

De Prometheo

Prometheus, qui auxilio Minervae homines ex terra et aqua fecerat, de genere humano bene meruit. Dei saepe Prometheum ad epulas suas invitavērunt. Itaque consilium Jovis, qui omnes homines necāre constituērat, Prometheo notum erat. Prometheus aliquando in coelum venit, ignem, quem Juppiter hominibus negavērat, de Olympo subduxit et hominibus donāvit.

Quamquam Jovis ira magna erat, genus humanum non delēvit. Prometheum autem Vulcānus iussu Jovis in monte Caucaso ferreis catēnis ad saxum alligāvit cotidieque aquila iecur Promethei devorābat. Iecoris pars, quam aquila interdum devoravērat, noctu crescēbat. Ita Prometheus ingentes dolores tolerābat. Postea Hercules aquilam sagitta necāvit Prometheumque liberāvit.

Питання для самоконтролю

1. Які три основні часи належать до системи перфекта в латинській мові? Як вони утворюються?
2. Чим відрізняються перфект та плюсквамперфект за своїм значенням?
3. Як утворюється перфект активного стану в латинських дієсловах?
4. Що таке перфект пасивного стану? Як утворюються форми перфекта пасивного стану в латинських дієсловах?
5. Яка різниця між використанням перфекта та імперфекта в латинському тексті? Як це впливає на інтерпретацію значення дієслова?

Тема 16. Пасивний стан часів системи перфекта

Пасивний стан часів системи перфекта складається з двох частин: *participium perfecti passivi* основного дієслова та дієслова *sum, fui, -, esse* в *praesens*, *imperfectum* чи *futurum I indicativi*.

Participium perfecti passivi, тобто, дієприкметник минулого часу пасивного стану утворюється шляхом додавання до основи супіна родових закінчень – *-us*, *-a*, *-um*. Основу супіна знаходять, відкинувши закінчення – *-um* від третьої дієслівної форми (див. запис дієслів у словнику).

1. Перекласти речення, знайти дієприкметники минулого часу пасивного стану та пояснити їх утворення:

1. *De facto*. 2. *Dictum – factum*. 3. *Ianuis clausis*. 4. *In omnia parātus*. 5. *Vox audīta latet, littēra scripta manet*. 6. *Mendaci homini vera quidem dicenti non credimus*. 7. *Natura est semper invicta*. 8. *Post factum nullum consilium*. 9. *Post scriptum*. 10. *Alea iacta est (Caesar)*. 11. *In virtute posita est vera felicitas*. 12. *Libēri praesidio erunt, si bene educāti erunt*.

2. Прочитати та перекласти текст, зробити граматичний розбір:

De causa belli Troiāni

Erant nuptiae Pelei, regis Thessaliae, et Thetidis deae. Omnes dei invitāti erant, praeter Discordiam. Dea Discordiae ira commota est et malum aureum inter epulantes

iactāvit, in quo inscriptum erat “Pulcherrimae”. Diu Iuno, Minerva, Venus de malo certābant. Denique iussu Jovis a Mercurio ad Paridem, regis Priami filium, ductae erant. Juno Paridi potentiam, Minerva sapientiam, Venus Helenam, pulcherrimam omnium muliērum, promīsit. Paris Venēri malum tradidit.

Paulo post a Priamo patre in Graeciam missus est. Ibi Helēnam, Menelai regis uxorem, rapuit. Hinc bellum Troiānum incipitur. Multos annos ad Troiam pugnātum est. Denique Troia a Graecis dolo capta et delēta est.

3. Утворити та перекласти *participium perfecti passivi*:

neco, āvi, ātum, āre – вбивати; venio, vēni, ventum, īre – приходити
vinco, vici, victum, ěre – перемагати; audio, īvi, ītum, īre – слухати
ago, egi, actum, ěre – діяти; duco, duxi, ductum, ěre – вести.

Питання для самоконтролю

1. Як утворюється пасивний стан у часах системи перфекта (перфект, плюсквамперфект, майбутній перфект) у латинській мові? Які допоміжні слова використовуються?
2. Що таке дієприкметник минулого часу пасивного стану (*participium perfecti passivi*)? Як він утворюється і з якої форми дієслова походить?
3. Як узгоджується дієприкметник минулого часу пасивного стану з підметом у роді, числі та відмінку?
4. У чому різниця між формуванням активного та пасивного станів у системі перфекта? Як змінюється структура речення?
5. Які функції виконує дієприкметник минулого часу пасивного стану у латинському реченні, окрім утворення складних дієслівних форм?

Рекомендована література

Основна

1. Паласюк Г.Б., Саварин Т.В., Ворона І.І., Федчишин Н.О.. Латинська мова : Підручник. Тернопіль: ТДМУ, 2021. 524 с.
2. Сторчова Т. В., Гуменюк Ж. Г. Латинська мова: підручник. Київ : Вид. дім «Слово», 2015. 512 с.
3. Ухаль М. М. Латинська мова : підручник. Ужгород : Говерла, 2017. 320 с.
4. Фрумкіна А. Л., Адамова Г.В., Кривда Л.Р. Латинська мова : навч. посіб. (для студентів філологічних спеціальностей). Одеса : Бондаренко М. О., 2024. 200 с.

Додаткова

1. Горецька Х. В. Латинська мова: навч. посібник. Львів : ЛТЕУ, 2019. 215 с.
2. Кривонос І.А., Шевченко С.П. Латинська мова: навчально-методичний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2021. 194 с.
3. Кудінова О.І. *Lingua Latina* (Латинська мова): Навчальний посібник з латинської мови для самостійної роботи студентів 1 курсу напрямів підготовки 6.020303 Філологія*, Філологія. Ізмаїл, 2015. 72 с.
4. Сафроняк О., Волощук В., Волощук М. Латинська мова. Підручник. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2015. 457 с.
5. Ярцева Л. І. Латинська мова: навчальний посібник. Запоріжжя, 2020. 126 с.

Навчальне видання

ЛАТИНСЬКА МОВА

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

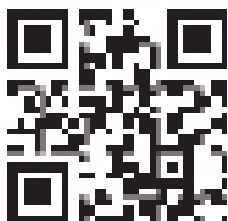
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.01 Українська мова та література

Укладачі:

Миронова Лариса Анатоліївна

Ульянова Вікторія Олегівна

В авторській редакції

Підписано до друку 04.07.2025 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 2,09. Наклад 30.
Замовлення № 0725-03/07.

Видавництво: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45,
e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.
Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

